

גְּנֵיִם

מאת אשר ברש

א

מנשה ואפרים אחים היו ודומים זה לזה. אותם הפנים השחומים והעגולים, אותו השער הכהה והחלק ואותו המצח שאינו גדול וגם אותן העינים מצבע דבש כהה עם ברק של ערמוניות כשרה. מנשה בן עשרים וארבע היה, נמוך מאחיו בזרת וגדול ממנו בשנתים, ועל־כן גוו נראה מלא יותר. לאפרים גוף רך וגמיש יותר ועל לחיו השמאלית שומה קטנה, שהוסיפה לפניו איזה חן, וגם מבט עיניו רוחני משל אחיו, שנראה ארצי כולו. שניהם נולדו וגדלו בעיר לא גדולה יושבת במבוא הקרפטים בדרומה של גליציה בבית אביהם קהת קליגרי, חציו סוחר־עצים וחציו אכר ונחשב על האמידים. אף־על־פי שלמדו בחדר וגם בבית־הספר הפולני שבמקום ולא היו נחשלים בלימודיהם, ראו את עולמם בגן ובשדה וביער, וההרים הנצבים כשומרים מעולם למראשותי העיר לימדו את עיניהם מבט מוגבל אך תקיף ויציב. את ערך הפרוטה והדרכים לרכשה למדו משחר ילדותם.

היתה להם אחות גדולה, שנשאה לבעל חנות חשובה בעיר אחרת וחייה שם היו מקור של נחת למשפחה, ואחות קטנה, בת-הזקונים, שגמרה את בית-הספר והיתה יושבת בית. מזומנה לה נדוניה הגונה וממילא גם חתן לא פחות, כשיצא הדבר מאת ד', ובכן היתה נותנת דעתה כל הימים על לבוש וקישוט לפי המנהג החדש ונוסעת לעתים קרובות אל העיר הקרובה לבקר בקולנוע, דוברת וקוראת פולנית ועושה מעט ברקמה ובסריגה, ובזמן האחרון למדה אפילו לצבוע את השפתים ולצחצח את הצפרנים, ואת העבודות המרובות בבית ובחצר הניחה לאם החרוצה ולמשרתת הנכרית. כל מנהגה של הנערה לא היה לרצון לבני הבית, אבל לא יכלו להלחם אליה, כי רוב בנות גילה נהגות כך.

מנשה ואפרים כמו ברית חשאית היתה כרותה ביניהם: נגיע למקום שנגיע — דרך אחת לשנינו, והיו עוזרים איש את אחיו בכל עבודה ובכל יגיעה, תחילה בבתי-הלימוד ואחר-כך בגן, בשדה וביער. אפרים היה מסוגל יותר ללימודים והגיע לריחה של תורה, אבל מנשה חונן יותר ממנו בבינה מעשית, בזריזות ובחוש נכון בכל מלאכת עבודה; ובכן היו משלימים זה את זה ברצון ובעין יפה, ולא שינו מדרכם גם כשהגיעו לבחורות ולקופת חסכון קטנה משלהם.

— הרי הם כמו תאומים, — התברכה בהם האם טובת-המזג בפני שכנותיה — כמו לב אחד לשניהם.

אך הנערה האחות, אף-על-פי שנודעה לה מאחיה רק חיבה ורצון לשרת ולהיטיב, לבה היה גס בהם, הפשוטים כל כך, והיתה מלגלת עליהם תכופות:
— הרי הם גדלים כאכרים, ראו, איזו ידיים להם. תחת הצפרנים אפשר לזרוע חיטה.

והאחים קבלו את לגלוגה של „העלמה“ בצחוק, דחקו את כובעיהם על עיניהם וענו:
— אין דבר, ארץ-ישראל מחכה לשכמותנו. שם נחשב כ„פריצים“.

— ונשותיכם כ„פריצות“, מה?

— בודאי, אבל בלי שפתים צבועות ובלי צפרנים כשל עופות טמאים. נשותינו

תעבודנה כאמנו.

בעיר היו כמה אנשים ציונים וגם חבורה של „השומר הצעיר“, חבורה קטנה כקוטן המקום, וגם את האחים קליגר בקשו למשוך ל„תנועה“, אבל אלה היו מהססים ודוחים משנה לשנה: „נראה, אפשר לכשתמעט העבודה. עכשיו באמת אין לנו פנאי“. אמרו עליהם על „השומרים הצעירים“, שנתפסו לסוציאליזמוס וזה קודם לציונותם. הם גם נוהגים „קלות“ יתרה בדברים שבינו לבינה, ושני הדברים היו למורת רוחם של האחים קליגר, אף שהם גופם לא דיברו עליהם רעות וגם לא רצו לשמוע דבתם רעה מפי אחרים. פעם באו לאספה שלהם ושמעו אחד, בעל דעה, מתנכח וחורז לתוך הויכוח פסוק כזה: „הנה באים ומפרשים את הקונסטרוקציה של הקיבוץ הארצי, אשר בניגוד לארגון המפלגתי נותן מקום לגיבוש רעיוני מתמיד, כקונסטרוקציה של קיבוץ אשר יהא תמיד נתון בפרוצס של התגבשות ואף פעם לא במצב מגובש, אשר יהא תמיד

מתגבש ואף פעם לא מגובש". נטה מנשה אל אוזן אחיו ולחש לו: "מדיבורים כאלה מתחיל ראשי כואב". ואפרים ענה לו כמבויש: "באמת איני מבין כלום". לא הלכו יותר לאספות.

אבל ענין ארץ-ישראל תפסם בלבותם בחזקה ולא עבר עליהם יום, שלא דיברו ביניהם על גאולת הארץ ובנינה, וביותר היו כרוכים אחרי הצד הישובי: החקלאות והמלאכות. ידיעות מעטות בענינים אלה קנו להם מתוך העתון הלבובי, וכשנתגלגלו לידיהם חוברות אחדות העוסקות בשאלות המעשיות של הישוב, למדו אותן בעל-פה ממש והיו דורשים ומסבירים זה לזה את הכתוב בהן כתורה תמימה.

סוף-סוף גמרו ביניהם לעלות "ארצה". הרי ברור שנכרתה כל תקוה מישראל פה בגלות פולין כמו בכל גלות אחרת. ההשליות הראשונות שלאחר המלחמה, כי מרוח החירות יהנו גם היהודים, שקורא להם מעתה שם חדש "מיעוט לאומי" — נתנדפו מהרה. כל מיעוט חוץ ממיעוט ישראל, ובמקומן באה המלחמה הודאית, העקשנית והאכזרית. לדחוק את רגלי היהודי מכל מעמד במסחר ובתעשייה ומכל מלאכה שיש עמה מחיה. וביותר נגדרה כל דרך עתיד בפני דור הצעירים ליאשם ולהוציאם מן העולם.

"נעלה בעצמנו. אין לנו צורך בשום חבורות. הרי ב"הכשרה" אין אנו צריכים לעבוד. ידועה לנו, ברוך השם, כל עבודה בשדה ובגן. ורשיונות עלייה נשיג איך שהוא. עלינו רק ללמוד תחילה את הדיבור העברי, שלא נהא שם כאלמים". כך דיברו ביניהם יום אחד בשעת עבודה, והאחים קליגר מטבעם לתכוף מעשה לדיבור. עמדו ושכרו את המורה, בחור בן העיר הגדולה שנשתקע כאן ועסק בהוראת שעות ללשון העברית, ולקחו לקח מפיו במשך כל ימות החורף. הם התפלאו מאד שכל-כך מלים שמורות אצלם מן החומש ומן הסידור ואף ממהו הגמרא שלמדו. יש רק ללמוד מעט דקדוק ומלים חדשות. והעיקר, כמובן, לדבר בלי מכשולים ובהברה הספרדית, היא ההברה הנהוגה בארץ. והם לא אמרו די בשנים או שלשת השעורים בשבוע, אלא היו מרגילים לשונם לדבר עברית בכל שעה ובכל מקום שהיו מצויים (האב דעתו לא היתה נוחה מזה, שהם גוררים את לשון-הקודש גם ל"מבואות המטונפות"), וכשהתחילו לקבל עתון מארץ-ישראל (בשותפות עם שני בחורים אחרים) וגם איזו חוברות שמושיות, אורו עיניהם ולשונם הותרה בדיבור רהוט. ונדמה להם, שנקל לדבר עברית מידיש, שלדעתם אינה אלא לשון של פחותים, עד שנעשו קנאים ללשון הלאומית והיו דורשים קיומה מכל הציונים שבעיר. אפרים, שהיה בר-סמכא יותר בענינים שבספר, היה מסלק ברצון ספקותיו של מנשה, שהיה מעריצו בחשאי על כך, אף-על-פי שבגלוי שמר על משפט בכורתו.

באביב נסעו ללבוב ובידם אגרת מן האגודה הציונית שבעירם, בה עדות מקומתם בחותם, שהם בניו של אמיד ומסוגלים על הצד היותר טוב לעבודת האדמה, וגם אביהם נכון ליתן להם סכום כסף להתנחל בארץ, ומשום כך — אלמנט רצוי ומועיל לישוב ארץ-ישראל וכו'. שם, ב"משרד", רשמו מפייהם את כל הפרטים והבטיחום להודיעם תשובה בקרוב. וראה פלא: לא יצאו שלשה חדשים מיום שהגישו הבקשה, ונתקבל מכתב באחריות, שבו הם מבושרים, כי מונחים בשבילם רשיונות לעלות ארצה. אכן, השנה היתה שנת רוזן בעלייה והיו נותנים ברצון לעולים רצויים.

כשנתקבל המכתב נושא הבשורה חיבקו איש את אחיו בהתלהבות והתחילו רוקדים מחובקים. האחות שראתם בכך, הפטירה:
 — מטורפים! נוסעים ל„הרי חושך” ושמחים.
 — פתיה! עוד תתחנני אלינו, שנעלה אותך אלינו. — ענו לה.
 ובעצם חום הקיץ, אחרי שהכניסו תבואת אביהם הגורנה, נפרדו מבני הבית ומבתי השכנים הקרובים ויצאו ללבוב לשם בדיקה אחרונה, ומשם דרך קונסטנצה — לארץ הנכספה.

ב

באניה מקונסטנצה נסעו כמאה יהודים עולים, רובם מפולין, ובתוכם חבורה, כארבעים במספר, של חברי „השומר הצעיר” ממקומות שונים בגליציה, שהגיע תורם לעלות, הם ודגליהם, הם ומנהיגיהם, כי מקבוצות שונות באו, בחורים ובחורות, אחדים מדברים עברית ורובם פולנית, מהם בהירי שער וכחולי עין כבני סלויים, לבושים פרויות קצרות ואפילו מרוקמות כמנהג הפולנים יושבי ההרים, וקסקטים בראשיהם וגם בראשי כמה מן הבחורות. אבל היו מהם גם לבושים כבני טובים, כסטודנטים וכסטודנטיות, ובתוכם גם שתיים או שלש מפורכסות וצבועות שפתים, שהשתמשו בכל רגע בקופסת־הפוך וב„עפרון” ובמראה קטנה קבועה בארנק. אלו „הלכו” אחרי בחוריהן, אף־על־פי שהיו בוחרות להשאר במולדת הנכרית, וניחא היה להן אילו „לא נשתגעו” הבחורים והיו גומרים, בעזרת הוריהן, את חוק לימודיהם ומשתדלים להסתדר איך שהוא במקצוע תרבותי. אבל באין ברירה נלוו עליהם לדרך הרחוקה ובלבן תקוה מסותרת, שגם שם, בארץ החדשה, עוד יוכלו להיות ל„אנשים”.

מנשה ואפרים לבשו בגדים טובים, אך פשוטים, כבחורים יהודים בני העיירות. הם לא היו אדוקים כלל ולא היו מתפללים, בכל זאת לקחו עמהם את תיקי התפילין זהסידור, כדבר שבלעדיו לא תתואר כל הויה בבית ובחוץ. באניה היו תמיד בכפיפה אחת, דואגים ומסייעים זה לזה, עד שהיו נראים כמחזרים איש אחרי אחיו, והיו בין הנוסעים, ובפרט הבחורות, שהתלוצצו על חשבון ה„זוג”. אך הם ידעו להשיב הלצה תחת הלצה, לפעמים גם חריפה למדי, עד שהמתלוצצים נבוכו ולא ידעו מה לפניהם. ביחוד היו מנסים לפגוע בהם בשעת הארוחה, כשהיו יושבים יחד ומשמישים זה את זה ומזרזים איש את אחיו שלא ימעטו באכילה, שהרי שילמו במיטב כספם, וצריך להביא „כוחות” לארץ־ישראל. הם הסתדרו באניה יפה. אף־על־פי שקנו כרטיסים ל„סיפון”, עשו עסק עם טבח האניה, וזה פינה להם את תאו שמתחת לגג, אמנם תא צר מאד עם משכב אחד גבוה על ארגז גדול ומפורזל, ואחד היה אנוס לשכב על הרצפה ולמלא את כולה, והאחד הזה היה מנשה, שטען כי בריאותו יפה משל אחיו (הוא פינק מעט את אחיו הצעיר, הרוחני יותר) והוא גם נמוך ממנו ורגליו מגיעות בדיוק עד הדלת. בלילות, כשהלבנה היתה מביטה באשנב העגול שבתא והמולת הגלים טעונת־המלח רעמה לתוכו, לא הופרעו האחים משנתם הטובה.

בדרך כלל היו פורשים מציבור הנוסעים, אך לעתים היו נגשים עד חבורת הצעירים

ויושבים מן הצד ונהנים הנאה מרובה מכל תנועותיהם ומעשיהם, חוץ מן הדיבור הפולני ומן החירות היתרה בחיבוקים ובגיפופים.

— אין דבר, בארץ ישכחו את השטותים ויהיו בחורים מצויינים. — אמר מנשה לאחיו.
— הם גם עכשיו בחורים טובים, — לימד עליהם אפרים סניגוריה — בריאים ורעננים ועליוזים. לשכאלה תיחל הארץ.

הם טיילו על סיפון האניה והסתכלו בכל דבר ורצו ללמוד ולדעת הכל. פעם באו בדברים עם רבי-החובל ודיברו עמו גרמנית משובשת קצת. הוא הסביר להם פנים והבטיחם להביאם לבית-המכונות, וכן עשה. הם היו מלאי התפעלות מכל מראה עיניהם: נקיון וברק ויפי תנועה כאלה לא ראו מעולם. גם בענין המזונות עשה מנשה נפלאות. אותו טבח שהשכיר להם את תאו היה מעניק למנשה בחשאי גם ממטעמי בית-הבישול, מן המאכלים המיועדים למחלקה הראשונה, ומנשה היה מביאם תחת שולי מעילו אל התא ושניהם אוכלים ונהנים וגם מותירים לסעד הלב.

— צריך להביא משהו גם ל„חברה“. — אמר אפרים כששבע יפה.

— אבל הדבר יכול להתגלות. — העיר מנשה.

— אם כן, לא צריך. — חתך אפרים, עטף את הכלי עם המאכל בעתון והעמידו בין המזנדה ולקיר.

ובכל-זאת הביאו למחר אל הסיפון מן הנותר, נתנו לראש החבורה והזהירוהו שלא יאכלו בפרהסיה, למען לא יבולע לטבח. ראש החבורה הבטיח, כמובן, ואף-על-פי-כן אכלו את פירווי הפשטידא במצהלות בחורים ובחורות וקראו לחיי „האחים הבורגנים“. בחורה אחת רבת-חן הזמינה אותם, שיבואו לבקרים בארץ במחנה האהלים ושם יגמלו להם כפל כפלים. האחים קליגר צחקו ואמרו: „מובן שנבוא, בכבוד גדול, אם רק נדע את מקום המחנה“.

— אין דבר, תמצאו: מחנה „פלוגת המישור“ בשומרון או בעמק.

— טוב, נשתדל למצוא את המקום ונבקרם.

כשחזרו לתא, אמר מנשה לאפרים:

— זו הבחורה, שהזמינה אותנו לקיבוץ, היא בחורה נאה, לא?

— כן, סימפטית מאד. על פי דיבורה אינה גליצאית.

— בודאי מפולין, ניכר מדיבורה הפולני. כמדומה, שאין לה בחור.

— גם לי נראה כך. היא נוהגת בשוה עם כולם.

— פקחית ומלאת חיים.

— אני אברר מהיכן היא.

ועוד באותו יום ידע אפרים, שהבחורה, מירה שמה, היא מגרודנה ואינה כלל חברה של הקיבוץ, אלא שאחד החברים, קרובם מאיזה צד, הסכים לקחתה עמו כנשואה לו למראית עין. אביה מת לפני שנתים ודוד עשיר לה בתל-אביב. אפשר שתלך לעבוד עמם בקיבוץ. חשק גדול להיות בבית הדוד אין לה.
משהו ריתק את שניהם אל הבחורה הזאת. אם דבר היותה גם היא לא מן הקיבוץ.

אם עליוזתה הנעימה, או הדוד העשיר שבתל-אביב. בעצמם לא ידעו מה גרם, אבל הם דיברו בה תכופות ובעונג, ובכל פעם שנזדמנו יחד החליפו עמה איזה דבר חיבה או לצון. והיא גם הזמינתם לבוא לשבת בחבורתם והגישה להם סוכריה או תפוח.

מראה קושטא על צריחיה וצבעיה וכל הרוחש בה היה בשבילם חויה גדולה. מעבר הדרדנלים מילאם חרדה של סקרנות. החתירה הכבדה בגלי ים התיכון לקראת החוף הנכסף גירתה והרגיעה כאחת. החנייה הקצרה בבירות היתה כעמידה מפעמת-לב בתוך פרוזדור גבוה ורבי-אור. וכשבאו לחיפה עמד החלום בכל הדרו לנגד עיניהם. הלב עמד רגע דום והפה נפער מעט. אחר נעור חשק לקפוץ על היבשה ולרוץ אל ראש הכרמל לראות משם את מלוא רוחב הארץ. אבל לא כן אמרו פקידי הנמל, הם עצרום יומים בהסגר, ורק ביום השלישי הוציאו אחד אחד אחרי בדיקות וזריקות, שנראו כליכך מיותרות ולא במקומן, כמעט מעליבות.

כשהגיעו לעיר ופרשו מן החבורה, נפרדו ממירה טמקיס (היא גילתה להם בינתים את שם משפחתה) מתוך לחיצת יד ולאחרים רק נפנפו בידיהם ובכובעיהם. — אתם נוסעים לתל אביב? — עמדה מירה כנזכרת דבר ששכחה — אם לא תהא זו טרחה יתרה, תסורו נא אל דודי מר עוזר טמקיס. הרי לכם כתובתו. תמסרו להם דרישת-שלום, וגם — לא תכעסו עלי? — גם את החבילה הקטנה הזאת, שאמי שולחת בשבילם. איני יודעת מה שם. אני נוסעת עם הקבוצה לעמק ואיני יודעת מתי אבוא לתל-אביב. הגידו את האמת: אינכם כועסים עלי? (היא דיברה אליהם תמיד בלשון אתם, גם בשעה שדיברה עם אחד מהם, והדבר היה טבעי בעיניה).

— חס וחלילה. אנו נכעס עליך? להיפך, נעים לנו מאד. איזו טרחה יש כאן? בינתים נכיר את מר טמקיס. דרושים לנו מכירים בארץ. — אמר מנשה. — אם כן, שלום, שלום! אני מודה לכם שוב על המטעמים באניה. אפשר שאשאר חודשים מספר בקיבוץ. תבואו לבקר אותנו! — כן, נשתדל לבוא.

— שלום! שלום! אתם בחורים טובים. „חברה“, חכו לי!
והיא רצה אחרי החבורה, שעלתה בקול זמרה אל הדר הכרמל.

ג

כשבאו לתל-אביב היה להם הרגש כאילו נכנסו לעצם הטרקלין. הכל היה להם חידוש וצריך לימוד, אף-על-פי שהרבה ידעו עוד משם, ממה שקראו ושמעו. הזמן היה אחרי הפסקת עלייה גדולה ושלחי הקיץ עמדו בלהטם המכהה כל רוח. רבים בעיר התאוננו על ה„שפל“ וה„משבר“ — והם ראו בכל סימני גדולה וגאולה. איזה בתים! איזה רחובות! והעיקר, כמה גדולים ורחבים עוד שטחי החולות השוממים, כמה בתים עוד אפשר לבנות, לאלפים ולרבבות! מה שבא עיכוב בעלייה — אין דבר, לא ירחק הזמן ויעלו שוב רבבות והעיר תגדל ותגדל. והדיבור העברי, והשוטרים העברים עם סמל העיר, והילדים הנוהרים בצהרים מבתי-הספר. בלי עין רעה! זה הדור הבא, אלה

תקוותנו. ומרחב-הים החוגר את העיר והארץ, עוד תהלכנה בו אניות עבריות!
 בקיצור, הכל טוב ויפה ונעים, ולא נופל כחוט השערה ממה שתיארו להם שם, בגולה. להיפך, הם מצאו כאן כמה דברים שלא פיללו להם, והבין לא יוכלו את אלה רואי השחורות, שפיהם מלא טענות על הארץ ועל יושביה. אם יש לבוא בטענות על מישהו, הרי על אלה היושבים על אדמת נכר על סיר הבשר, המעלה כבר ריח רקבוננו, ואינם רוצים לזנו, בשעה שהארץ משנעת להם שימהרו לבוא לחוננה. («כי עת לחננה כי בא מועד» — זכר אפרים מן התפילה) עד מתי יחכו? עד שיאבדו שארית הונם, או עד שיגרשום בחרפה ויהיו חסרי כל? ולמה נבהלו אלה שהפסידו מעט מהונם בארץ? שם מותר להפסיד הכל, וכאן אסור להפסיד מעט? שוטים, נבהלו ומכרו בתים ומגרשים בחצי המחיר ורצו שנית לתוך הלהבות. לו חיכו שנה או שנתים — ועלה רכושם כפל כפלים. בשוב העת הטובה לארץ — ימרטו שם שערים.

כך טענו האחים קליגר עוד בימים הראשונים לבואם באזני כל מי שנכנס עמם בדברים. פנאי היה להם די והותר והחדש גירה אותם לראות ולחשוב ולחזות דעה. היו גם אנשים שנענעו להם מתוך הסכמה ל„השקפתם האופטימיסטית“ ונצטרפו אליהם בהתמררות נגד המתלוננים המרפים את ידי העושים במלאכה, והאחים קליגר אהבו את האנשים האלה אהבת נפש. אבל עבודה ומחיה בכל זאת לא מצאו. הנה הם יושבים כבר בתל-אביב זו כשלושה חדשים וגם עברו בכמה ממושבות יהודה והשרון, וגם בירושלים היו: הכל נפלא, הכל מרגין את הלב, יש חשק להתישב בכל מקום, כל מקום חנו גדול משל חברו, אבל התעסקות לא מצאו, לא משרה ולא עבודה.

אך לא אנשים כמוהם יתיאשו. הביתה הריצו מכתבים פעמיים בשבוע בתכלית הדיוק, מכתב אחד כתב מנשה ואחד אפרים (כשכתב האחד הוסיף עליו השני שורות אחדות) ובמכתבים רק שני ענינים: סניגוריה נלהבת על הארץ ושאלות מפורטות על הנשאים בבית. על עצמם כתבו, שהם בריאים ושלמים, ופרטו את המאכלים שאוכלים בארץ. מאכלי מלכים. משובחים מן הנאכלים באירופה. מאכלי הירקות נפלאים ממש. ערבים לחיך ומבריאים, כמה מבריאים. הנה כבר נוסף על משקלו של מנשה שני קילו ועל משקלו של אפרים קילו וחצי. וכבר נראו פירות-ההדר בארץ. תפוחי-זהב, אף שלא הגיעו עדיין לגמר בישולם, אפשר כבר לאכלם לתיאבון. והם נמכרים בחצי חנם. אפשר לחיות יפה על תפוחי-זהב בלבד. ויש פרי חדש, אשכולית שמו, מר מעט, אבל מלא מיץ מבריא. אין צורך לשתות מים כלל. שתים שלש אשכוליות ביום ואתה רזה „עד כאן“. והחום בקיץ אינו כבד כלל מנשוא. לחנם הפחידו אותם בחומה של ארץ-ישראל. נכון, חם קצת, אבל חום נעים וקל ומבריא. אומרים שהוא מכלה את המיקרובים. ועתה, משנכנס החורף, הרי כאן גן-עדן ממש. הארץ פורחת, החמה זורחת, הים כעצם השמים לתכלת. יפה מן האביב במקומותיהם. אומרים, כאן כמו ב„ריויירה“, מקום שנוסעים שמה הגבירים להריק את כיסיהם הגדושים. כהנה וכהנה כתבו הביתה, ונדמה להם, שעוד לא יצאו ידי חובתם בשבח הארץ.

כל זה יפה, אבל עם כל הזול ועם כל מידות החסכון שלהם, שהם דרים בחדר

קטן לצד החצר, סמוך לשכונת התימנים, ואוכלים על-פירוב בחדר, פעם מכין זה ופעם מכין זה, ומלבושים יש להם די מן הבית — עם כל זה כבר אכלו שלישי הכסף שהביאו עמיהם ועדיין לא השתכרו פרוטה אחת. אמנם ראו חלק מן הארץ והכירו תנאיה והשתלמו יפה בדיבור העברי, ואפילו כמה מלים ערביות כבר שגורות על לשונם, אבל מה תהא התכלית? הרי נטל עליהם לעשות מה גם לעצמם וגם לבנין הארץ. ואפשר צדקו אלה ההולכים אל הקיבוצים והקבוצות! אלה פטורים מכל דאגה, והעיקר — הם עובדים, אם בעבודת שדה ואם במשק ואם בכבישים, ועושים חובתם לארץ ולעצמם, כמו גם זו הבחורה הסימפטית מירה טמקיס, שהלכה עם חבורת „השומר הצעיר” והיא עכשיו באיזה מקום בעמק.

את דודה, את מר עוזר טמקיס, כבר ביקרו פעמיים. יהודי יפה, בעל בית גדול וקצתו מלוה ברבית. אינו מתאונן על הארץ אלא מעט. אמנם ביתו הגדול שוה החצי ממה שהשקיע בו והכנסתו מועטת, אבל מקוה הוא כי בקרוב ישתפר המצב וההכנסה תגדל. בינתיים קנה מגרשים אחדים לא ביוקר, ובדואי, אם ירצה השם, יראה ברכה בעמלו. איך אמרו חז"ל: „אין אונאה בקרקעות”. אין לו, ברוך השם, להתאונן על הארץ, חוץ מהתנהגותם של הצעירים בעניני יהדות, שהם קלי קלים ואינם רוצים לדעת שהם דרים בארץ הקדושה. אינם גרועים חלילה מן הצעירים שם, בנרשה ובגרודנה, בזה הוא מודה, אבל הרי כאן צריך היה להיות אחרת... הודו להם יפה על החבילה מתנת הגיסה שהביאו מחיפה. אשה משונה, סבורה שבארץ-ישראל אין מרקחת של פירות! לא למדה שיש כאן פירות גיבוסר! מירה כתבה להם פעמיים. הם הציעו לה שתבוא ותדור עמיהם. ברוך השם, יש בבית כל טוב — דיברה הדודה — וגם המשפחה אינה גדולה, בסך הכל שני ילדים, בת ובן, שיהיו בריאים. אבל היא, מירה, אינה רוצה בשום אופן. אם היא מרוצה שם? קשה לומר. מתוך המכתבים נראה, שהחיים „האלה” אינם לפי טעמה, אבל מי יודע? אפשר יש לה שם משהו. אף שהיא מכחישה. מה שייך בחור? יש שם עשרות בחורים, אחד נחמד מחברו. ליצנית. כך הם בדור הזה. בתנו, ברוך השם, מתנהגת יפה, אבל — עלמה מודרנית, צבע ומניקור לא יחסרו. כן, יושבת בית, ובדואי יזמן השם יתברך שידוך הגון. הבן? מחליף אוטומובילים. כבר הרביעי אצלו. כמובן, מפסיד בכל אחד, אבל מה לעשות? טוב שאין עוד אוירונים בארץ, שאז היה מפסיד יותר. כך, כך, אנו צוחקים. אבוי לצחוקנו. פני הדור.

אחרי חג הסוכות היו עוד פעם בבית מר טמקיס, שפגשם ברחוב וביקשם מאד להיכנס. הכירו גם את הבנים, אבל נוכחו מיד שאין אלה „בעלי דברים” שלהם. עולם אחר. מה להם ארץ-ישראל, מה להם פולין? עם הזקנים דוקא נוח להם. וכי מה? גם הם יהודים לא רעים ומסייעים לבנין הארץ על-פי דרכם. על-פי כל הדרכים יחד תיבנה הארץ. אין דרך אחת בחיים ואין דרך אחת בבנין. הנה ראינו, ברוסיה ביקשו ללכת רק בדרך אחת — ומה עלתה להם? האחים קליגר, עם כל האידיאליזמוס המפעם אותם, הם אנשים בעלי מבט מעשי ומבינים את החיים. ולואי היו מבינים המנהיגים של כל המפלגות בישראל! אבל אין דבר, אם אינם מבינים עכשיו, יבינו לאחר זמן. בעל-כרחם יבינו.

בוקר אחד קמו והלכו לחקל־תפוחים. היתכן, זה להם כמה חדשים בתל־אביב ועדיין לא ביקרו בבית־הלמוד הזה לחקלאות, הראשון בארץ, שיצאו לו מוניטין בכל העולם היהודי? הלכו ברגל לאורך פסי הרכבת ונהנו מאד מן הירק והפרחים שבשדות המוטלים בחמה של חורף.

— מה אתה אומר לארץ־ישראל שלנו? — אמר אפרים — בשעה שאצלנו בשדות שלג עד הברכים, פה הכל פורח כמו באביב.

— חידוש חידשת, — אמר מנשה דרך אפוטרופסות — כך טבען של הארצות החמות. ארץ־ישראל — ארץ מבורכת. אם תתחברנה פה חריצותו של האדם האירופי עם פוריותה של האדמה — תוכל הארץ לכלכל מיליונים.

— מי יתן! — קרא אפרים — כבר אנו רואים ראשיתה של התחברות זו. ובודאי נזכה לראות בארצנו לכל הפחות שלשה מיליוני יהודים, רובם עובדי אדמה. האויר, לאחר גשם שירד במשך שלשה ימים, היה צלול מאד תחת התכלת העמוקה של השמים הקרירים מעט. שדרת האקליפטים התוחמת את שדות חקל־תפוחים הבהיקה בגזעים האדומים־מכסיפים. בצלעותיה של סוללת הרכבת נראו כבר מקצת מ„בני היורה“: פרחים קטנים, צהובים ולבנים. מנשה קטף פרחים אחדים והחזיקם בין אצבעותיו. גם אפרים עשה כמוהו.

כשהגיעו לשער המקום, עמדו והתבוננו יפה בכתובת שעל קורת השער, וכשנכנסו פנימה נהנו מאד משדרת הדקלים הארוכה והלכו בה מתוך הרגשה זו, המיוחדת לעולי הארץ: „שלנו זה“. התהלכו בין הבנינים ובתוך החורשה, נחיריהם יונקות כל ריח ועיניהם סופגות כל מראה. לא התביישו ושאלו לכל דבר. באו עד קברו של המנהל הראשון וקברם של שני הילדים האחים, שמתו תוך שבוע אחד. קבר הילדים הגדור סורג של ברזל ונטוע שיחים נגע עד לבם והקיפוהו מכל צד.

כשחזרו לחצר ראו אדם אחד מנצח על כמה בחורים צעירים העוסקים במשתלה. נכנסו עמו בדברים, וכשנדודע להם שהוא מורה מנהל המשתלה, שאלוהו כמה שאלות בעסקי חקלאות. סיפרו לו, שגם הם, במקום מולדתם, היו עוסקים בעבודות שדה וגן ויש להם מעט ידיעה ונסיון באלו. שמע האיש דבריהם כלאחר אוזן ומתוך חיוך קל, אבל סיפר להם ברצון מה הם עושים כאן, וגם הראה להם כמה מיני שתילים, שמצבות־עץ קטנות עומדות עליהם ומסמנות שמותיהם. זה היה חידוש שבבילם והתקשו בקריאת השמות הלטיניים, להנאתו של המורה. לפני שנפטרו ממנו הודו לו על טובו, ומנשה שאל, אם לא היו מקבלים אותם כאן בתור פועלים מתכשרים בעבודות משתלה וגן.

— פועלים? — אמר האיש — יש כמדומה די פועלים במקום. המשתלה היא בעיקר בידי התלמידים, והפועלים עושים רק בעבודות החקלאות הקשות.

— לא בשכר, — אמר מנשה — רק בתור מתלמדים.

— על כגון זה יש לדבר עם המנהל.

כמוכן, שיש לדבר תחילה עם המנהל, וכי הם סברו אחרת? אלא מה דעתו הוא? האם יתרצה להיות להם למדריך, לכשיסכים המנהל לקבלם?

— מה שייך מדריך? תוכלו לשמוע עם כל התלמידים. ואם אראה שאינכם מקלקלים — אניח לכם לעבוד קצת. מה, אינכם זקוקים לשכר עבודה?
 — כך. זמן מה אנו יכולים לחיות בלי שכר.
 וכשהתרחקו משם, באחד המשעולים, אמר אפרים תוהה כולו:
 — דיברת ברצינות?

— כמובן. עלה על דעתי: אפשר נעסוק בגידול פרחים וירקות? תל-אביב כרך גדול וקונים לא יחסרו. נחזור לנו חלקת אדמה ונעסוק בגננות. יש כבר אחדים המתפרנסים מענף זה.

— הרי זה רעיון, חי נפשי! יודע אתה היכן יפה לעסוק בכגון זה? ליד „הר נפוליון“. אפשר לחכור מידי גרמני משרונה חלקה בת דונמים אחדים ולטעת אותה. כמובן, לשם כך יש להשתלם תחילה במקצוע, ואין לך מקום יאה לכך מחקל-תפוחים. חי נפשי, צדקת.

— בתחילה נעבוד בעצמנו, וכשתרבה העבודה נקח לנו עזרה, פועל תימני או אשכנזי. הסכום שבידנו יספיק לעבודות ראשונות. ואם יחסר לנו, נכתוב אל אבא וישלח לנו עוד חמישים לא"י. הרי הבטיח לשלוח.

— מי יודע, אולי נוכל להעלות גם אותם: את אבא ואמא ורוז'קה.
 — מילא, רוז'קה לא תרצה לעלות ארצה. היא תתחתן שם.
 — אתה יודע? אני רועד משמחה. נדמה לי, שמצאנו את יעודנו בארץ. נטע ונינטע. הם נשארנו בחקל-תפוחים, ועוד באותו יום ביקרו אצל המנהל. הלה הקשיב לדבריהם בשימת לב יותר מן המורה. שמע וצחק ועיניו האירו. לסוף עמד משולחנו, ניגש אליהם וטפח בשתי ידיו על כתפי שניהם:

— בחורים כהלכה אתם! הרעיון מוצא חן בעיני. אני מסכים שתעבדו אצלי. אם עבודתכם תהא יפה, תקבלו גם שכר יומכם. תצטרכו להשכים לבוא בכל יום לעבודה. לצערי, איני יכול לתת לכם כאן מקום לינה, שאין לי מקום. הכל תפוס למעלה מ„כוח הקליטה“.

המנהל היה מאושר בשל המבטא המוצלח שנפל לתוך פיו. גם האחים קליגר היו מאושרים. לחצו את ידו החמה של המנהל ודמעות נוצצו בעיניהם.
 כשיצאו והחמה זרחה על הירק הרענן היתה האחוזה יפה כליכך בעיניהם, שנכונים היו לחבקה כולה.

— אני רואה כבר את ערוגותינו הערוכות יפה. — אמר מנשה.
 — במקום תלול מעט, הנשקף על הנוף.
 — כן, על אדמת חמרה קלה, כאדמת הפרדסים.
 — ונקים לנו צריף צבוע ירוק.
 — עם תריסים בהירים.
 — יהיה טוב, אפרים.

ומנשה חיבק את כתפי אחיו וירדו יחד בשדרת הדקלים.

ד

את מלאכתם בחקל-תפוחים עשו באמונה ובשלימות. הם הצטיינו לא רק בחריצות כפים, אלא גם בתפיסה נאה, והמורה העניק להם תורה נוספת על זו שהעניק לתלמידיו. והם לא מאסו גם בתורתם של ותיקי התלמידים מן הקורס השני והשלישי. כל דבר שראוהו מועיל רשמו בשקידה ובדיוק במחברת שהביאו עמהם. ובענין הרשימות היתה ידו של אפרים על העליונה. המורה המציא להם גם רשימות מוכנות ואפרים העתיקן בבית בכתב-ידו הנאה. כמו בלימוד העברית בעירם, כן התפלאו גם כאן, שכל-כך תורות מצויות בידיהם מעבודתם הפשוטה בבית אביהם, אלא שלא ידעו לכנותן בשמות.

את שכר יומם התחילו לקבל רק כעבור שבועות אחדים, כי מתחילה לא שמו אליהם לב והמנהל שכחם. וגם אחר-כך לא היו משלמים להם, אלמלא פנה מנשה אל המנהל והזכירו הבטחתו. „אין דבר“, אמר לאפרים, „אין להתבייש. כיון שהבטיח — עליו לשלם. הרי עבודתנו אנו עושים באמונה“. המנהל זכר בקושי הבטחתו. גמגם מה, אבל כשראה מבטו השוקט של מנשה, אמר לו:

— טוב. אתן פקודה לגזבר.

וביום התשלומים קיבלו את שכרם לשבוע האחרון, וכן בשבועות הבאים. „יהא בידנו יותר להשקיע בגן“. אמר מנשה, ואפרים הסכים לו בלב שלם.

ומקץ שלושת חדשים, הימים ימי ראשית האביב, נפרדו מחקל-תפוחים, מן החוה ומן האנשים, ועוד באותו יום „עלו על הקרקע“, לא על החלקה ליד „הר נפוליון“, אלא על מגרש של חול פנוי, שחכרו ברחוב קטן שבתל-אביב. הביאו חמרה וזבל והקימו צריף של קרשים מחולק לשנים, מדור לכלים וצרכי גן סגור בדלת, ומדור פתוח ומקורה, כעין סככה, להעמיד שם עציצים ופרחים מוכנים למכירה. קבעו ברזי מים אחדים ועשו גדר גבוהה של תיל דוקרני, שהילדים לא יוכלו לעברה, ושער של ברזל עם מנעול.

— במקום זה לא נוכל, כמובן, לגדל ירקות. רק שתילים של ירקות. נסתפק

בעיקר בפרחים.

— את גידול הירקות נדחה לכשנעלה על החלקה הגדולה. — אמר אפרים.

והתחילו בעבודה, יישרו את חול המגרש, ליקטו והוציאו את כל שברי הפחים והגרוטאות שהתגוללו בו לרוב, ערמום לערמה בחוץ ליד השער, שמובילי האשפה יקחום בעברם, אפר פיזרו את החמרה, השקוה מים רבים והפכה פעמיים ושלש עם החול. אחר פיזרו את הזבל הטוב, הישן והמפורר, שהביאו מנוה שאגן והשקו שוב, ולאחר ימים מספר הפכו שוב את הקרקע. תקעו יתדות ומתחו חבלים וערכו ערוגות ישרות וקצובות, כל ערוגה מיועדת למין או לזן אחר. התקינו כמה מלבנות של עץ סמוך לצריף מלאות עפר רך ומפורר ביותר עם זבל בשביל זרעי משתלה, על אחדות פרשו רשתות צפופות מפני הצפרים ועל אחדות כפו חלונות של זכוכית מפני הצינה בלילות. מן השער ועד הצריף כבשו שביל צר לעוברים וזרעוהו חצץ של קורקר וכבשוהו יפה במכבש, ומשני צדיו העמידו חצאי פחים עם שתילים שקנו בחקל-תפוחים.

מנשה נסע לרמלה ולמחר הביא להם ערבי זקן כמה חמורים טעונים עציצים מכל

הגודלים. מיד מילאו חלק מהם עפר טוב ודשן, שיהיו מוכנים לשתילה, והשאר הניחו מסודרים יפה ליד כותל הצריף. הביאו גם פרחים ושתילים משרונה ומרמת-גן, שהרי צריך להתחיל במכירה ואין להמתין עד שיהא להם הכל משלהם. ולא עברו ימים מועטים והרחבה שלפני הצריף היתה כעין חורשה קטנה, ירוקה ופורחת בכל הצבעים, והערוגות מחולקות ומתולמות יפה, ומלבנות המשתלה זרועות נבטים דקים וצפופים.

שמש אביב חיממה יפה והכל בחלקה נראה כמתעתד לצמיחה של שפע. ילדי בתי-הספר והגנים שעברו עם ילקוטיהם עמדו שעה ארוכה והסתכלו בעד הגדר לעולם צמחים זה המתהווה כאן בין הבתים חשופי הירק. השלט הקטן מעל לשער והחורשה הצפופה ליד הצריף משכו את עיני העוברים והתחילו לבוא קונים לקנות פרחים ועציצים ולהזמין שתילים בשביל גינותיהם. האחים קליגר הכריזו בכתובת מיוחדת שתלו בצד השער (על קרטון ובאותיות מרובעות, כתב ידו של אפרים), שהם מקבלים על עצמם גם נטיעת גינות והטיפול בהן. לשם כך באו בדברים עם פועל ותיק אחד, מנוסה בגננות שהרבה לנדוד בארץ ונשתקע לאחרונה בתל-אביב, שיהא עושה במלאכה הזאת בשם הפירמה „האחים קליגר“.

עד מהרה נעשו מומחים למקצועם. באו בקשרים עם פירמות של זרעים ושתילים בהולנד ובאיטליה ובדרום צרפת, והיו מקבלים משם מינים שונים של זרעים ושל פקעות, וגם שתילים יקרי מציאות, והיו מוכרים ללקוחות שנעשו קבועים. במשעולי החלקה, שכעבור שבועות מספר נהפכה לגן משגשג, היו מוטלות כרכשות של גומי והיו עומדים כמה מזלפים כבדים עשויים פח-אבץ, עגולי בית-אחיזה, ובשעה שהאח האחד עומד בצריף ומשמש את הלקוחות, מהלך האחר בין הערוגה, מעדר ומשקה, מנכש ומדלל, מישר ומקשר.

אחר זמן מה נראה שם גם נער תימני, כבן שתים עשרה, מסייע בעבודה, מאחר שרבתה ונסתעפה וידי האחים לא יכלו לעשות כולה. נער זה, סעדיה שמו, היה משמש גם למשלוח העציצים והזורים לפי הכתובות שהניחו הקונים.

— נא, העסק שלנו מתחיל לפרוח. — אמר מנשה בערב בחדרם, כשסיימו את חשבון השבוע.

— וגם יעשה, אם ירצה השם, פרי. טוב לעבוד בארץ-ישראל, מה? — אמר אפרים ופניו מביעים אושר מועם מעט על ידי חשש של עין רעה. עם כל היותו חפשי בדעות, עוד היו בלבו חששות עממיים, שהביא עמו מן הבית.

המכתבים שהיו כותבים עכשיו הביתה היו מלאים שמחת עבודה ויצירה. צילמו את הגן עם הצריף והכתובת שעל גבי השער וצרפו את התמונה. בכל מכתב הניחו גם ציץ או עלה של פרח בשביל האחות, מפרחי הארץ, מאלה שאינם מצויים שם. תדע, שלא אכרים גסים הם אחיה בארץ, אלא מגדלי צמחים אצילים, כמנהג ה„פריצים“.

הם למדו את משב הרוחות ואת טבע החורב ביום והטל בלילה, לא רק איך להגן על הצמחים מפניהם, אלא גם איך לנצלם לטובת הצמיחה. ולימי החמסין היו להם מאות חרסים גדולים וקטנים, שהיו כופים אותם על השתילים הרכים, או השתמשו בעלים

גדולים, כמראה אשר ראו בשדות הירקות של הערביים. לטיובם של מקומות כחשים ולעזרתם של צמחים מדולדלים היו להם מוכנים תלים של עפר זבל ושחך של כבול שמורים מפני היובש. כנגד המשחיתים היו בידיהם, ושמורים בצריף הסגור, מיני תמיסות ואבקות. לפי הוראותיו של המורה המדריך בחקל-תפוחים וגם ממה שלמדו מתוך ספרים וחבורות שקיבלו מאת הפירמות בחוף-לארץ ובקונטרסים שונים והירחון „השדה” שחתמו עליו וקראו בו בשקידה מרובה.

דירתם היתה ברחוב צדדי קטן, בבית ישן סמוך לשכונת התימנים, חדר קטן פונה אל חצר לא נקיה ביותר, שעלה להם בזול, ובעלת-הבית, אלמנה רבת-ילדים, כיבסה להם את הלבנים וניקתה פעם בשבוע את החדר. לפני צאתם בהשכמה לפועלם הכינו לעצמם בחדר את פת השחרית ולקחו עמם אוכל אל הצריף שאכלו בין עבודה לעבודה, ויש שעמדו בפני לקוח כשהם לועסים ומדברים, מניחים על העפר שבקדרת פרחים ומקטמים את גבעולי הוורדים או הקרנפולים לעשות צרור וחוזרים ולוקחים את הפת בחמאה או בריבה מן העפר ואוכלים בתיאבון גדול. כל מה שהיו טרודים יותר והעסק הסתעף יותר — נוספו טעם ותבלין לפת הפשוטה, ולחיייהם היו מעלות אדם ושזפון ומעיניהם נשקפת מחשבה תכליתית אחת.

בצהרים היו לפרקים מתחלפים וחוטפים ארוחה בבית-אוכל סמוך, תימני, שמאכלי מפולפלים ובזול הזול. צריך היה לחסוך הרבה כדי לסלק את חובות ההשקעה ולהוסיף השקעה, למלא את המגרש מזן אל זן עוד עציצים ועוד שתילים ועוד תיקי זרעים. קיבלו והעמידו אצלם גם שתילים בני שנתיים ושלש, שהביאו להם למכירה מקבוצות וממושבות קרובות, והיו מסלקים לבעלים בדיוק ובאמונה, אחרי שניכו לעצמם ריוח קטן וקבוע. ועם גמר עונת הקיץ, לפני ראש השנה, עשו חשבון כולל ומצאו, שכבר הכפילו רכושם שהביאו עמם מן הבית ולא היו צריכים לבקש מאביהם שישלח להם. ועל זה שמחו ביותר: אל ידמו שם בעירם, שבארץ-ישראל אין לעשות עסקים. אפשר ואפשר לעשות כאן עסקים יפים, אלא שיש לנהוג בחריצות ובוזהירות וללכת מן הקל אל הכבד ולא להלך בגדולות. הארץ ארץ ברכה ונענית לעובדיה באמת, אשר תמיד עיני ד' בה מראשית השנה ועד אחרית השנה, כמו שכתוב בתורה, שזכרו עם הניגון מן הקריאה בבית-הכנסת. הרי גם בחורף היא מגדלת ירקות ופרחים ופירות. יש רק לדעת את טבעה, והנותן לה, היא מחזירה לו שערים רבים. ראו את חלקת החול הצחיחה, שגם לא נקיה היתה, מתוך שזרקו שמה כל מיני אשפה וגרוטאות — ועתה כשעירבבו יפה את החול עם מעט חמרה וזבל ונותנים לה מים, מים בלי סוף, הרי זה אוצר כל צמיחה. חבל שכל-כך הרבה חלקות מוטלות כאן בור והאנשים בונים קומות על גבי קומות בלי סימן ירק מסביב! — יודע אתה, מנשה? ימים רבים לא נוכל להסתפק במגרש פעוט זה. יש לחשוב

על חלקה גדולה בת דונמים, בקרבת מקום. — אמר אפרים עם גמר החשבון.

— ליד „הר נפוליון”, — ענה מנשה — לאביב נחזור את החלקה, שראינו בשבת,

בשעת הטיוול.

בשבת היו משכימים, לפני הולכי בתי-הכנסיות, ומשקים מה שצריך השקאה

ומצילים על מה שצריך צל ונועלים את השער במפתח ויוצאים בחשאי, כדי שלא ימצאום שומרי דת עובדים בשבת וינזפו בהם. אחר־כך היו שותים חמין עם עוגה, שהכניסה להם האלמנה, לובשים בגדיהם הטובים ויוצאים לטיול ארוך בסביבה. כשחזרו בצהרים אכלו ארוחה במסעדה טובה יותר לכבוד שבת ולהשלמת ההנאה. מן הטיול היו מביאים יחד עם ריח השדה גם כמה ידיעות חדשות ולפעמים גם צמח־בר קטן, שעקרוהו עם השורש וצרוהו עם קומץ עפר מלוחלח במטפחת, כדי לשתלו ולעשות בו נסיונות של תרבות. אחר הצהרים יצאו עם המטיילים אל הים והיו הולכים בנחת לבושים בשוה ופניהם מבהיקות, לעתים פוגשים מכיר מתלמידי חקל־תפוחים או מן הלקוחות והולכים יחד, מסיחים בקימוץ דברים ובשיקול הדעת ולבם מצפה כבר לערב, שיוכלו לגשת אל הגן ולראות אולי יש מה לעשות ולהיטיב.

וכך עבר עליהם גם הסתו ורובו של החורף. קיבלו כמה גינות ליד בתים חדשים והיו להם שתילים בשפע וקנו שתי מגוונות לגזיות המדשאות בגינות בעצמם או על־ידי הפועל העובד מידם. הזמן עבר מהר ובלא שעמום. בימות הגשמים והרעמים הכבדים והקור הרטוב היו חוסים בצל הסככה של הצריף ומדברים על עירם ובית אביהם והנשארים שם בחיבה ובעדינות ובגעגועים, ומתוך כך מגיעים אל התכניות לעתיד ועל החלקה הגדולה שתהיה בידם בקרוב, ואולי גם יקימו לעצמם צריף לדירה, צריף נאה, מצובע מבחוץ ומטויח מבפנים כמו בית־אבנים.

— ואולי גם בית־אבנים ממש? — העזו אפרים לחלום ושניו נקשו מעט מהנאה למפרע.

— אולי, אחר־כך. לא נלך בגדולות. — ענה מנשה.

על נערות ועל נישואים לא דיברו. רק פעמיים או שלוש הזכירו את הבחורה שהכירו באניה, את מירה טמקיס.

— באמת אין אנו נוהגים יפה. צריכים היינו לסור לביתו של מר טמקיס. כבר כמה חדשים לא היינו שם. — אמר אפרים.

— נכון מאד. איננו יודעים כלל היכן היא. צריך להיכנס באחת השבתות. אבל עברה שבת אחר שבת והם לא נכנסו. כאילו מתיראים היו, פן יוהגו ממסילתם הטובה.

ה

בוקר אחד, כשבוע לפני הפורים, ובעיר כבר הורגשה התכונה לקראת ה"קרנבל" (השם "עדלידע" טרם נודע), הלך מנשה לחקל־תפוחים לבחור כמה שתילי עצים, שהזמינו אצלם בשביל גינה אחת ולא היו מצויים במשתלתם, ואפרים עמד תחת הסככה והסביר לאחד הלקוחות איך לטפל בצמחי שרך ואיך לרבותם על ידי פילוג — והנה ראה בחורה בשמלה קצרה, יחפת רגלים נתונות בסנדלים — היה יום אביב חם — לבושה חולצה מבהיקה מלובן, עולה בשביל אל הצריף.

"מירה!" חלף במוחו, וידיו שהחזיקו בשרך מפולג כמו קפאו ועיניו נפנו מן הדובר בו ולא ראוהו עוד.

מירה קרבה ואמרה שלום בקול מצלצל וגם הושיטה לו ידה. הוא הניח את הצמח על האצטבא ולחץ ידה בחזקה ובשמחה גלויה:

— שלום, מרת טמקיס. יפה שבאת לבקרנו. חבל שאחי אינו כאן. הוא יחזור בעוד שעה קלה. מה שלומך? לא ראינוך מאז נפרדנו בחיפה. אה, כמה זמן כבר עבר!
— הספקתי כבר להיות בשלשה קיבוצים, בשנים של „השומר הצעיר” ובאחד של ותיקים. הייתי גם פעם אצל הדוד, אבל לא יצא שאזדמן עמכם. מה שלומכם? נעשיתם גננים? חיים בתוך פרחים. יפה אצלכם.

— כן, לא מצאנו דבר אחר. איזה הבדל? תעשי זמן רב בתל-אביב?
— ימים אחדים. בכל אופן עד אחרי פורים. רצוני לראות ב„קרנבל”.
— סליחה, אדוני, — פנה אפרים אל הלקוח, שעמד בסבלנות מרובה — ובכן, כמו שאמרתי לו. בודאי יזכור. אחרי הצהרים אשלח לו את השתילים. אין דבר, ישלם לשליח לפי החשבון.

הלקוח הלך ומירה שנשארה מלקה שרביט של הדס והיתה כוססת אותו בין שיניה.
— פניך טובים, — אמר אפרים — רק מעט רוזית וחורת. בודאי מרוב עבודה. עובדים קשה בקיבוצים, מה?

— הנה. — והראתה את שתי ידיה, שהיו בהן סימנים קלים של יבלות — אבל לא נורא. אפשר להסתדר.

— כלומר?

— מסתדרים — ועובדים פחות. הייתי מעט חולה.
— מיה? אולי קדחת? הנה כסא. שבי נא. עוד מעט יחזור מנשה, אחי.
— תודה. לא צריך. לא קדחתי. כך, דבר לא חשוב.
— ויש בדעתך לחזור לקיבוץ?
— זאת לא ידעתי. אראה. אצלכם גן לתפארת. משתלה יפה מאד. יפה מזו שבקיבוץ.

— נו, אל תתלוצצי. משתלה קטנה כל-כך. ייתכן שבעוד איזה חדשים נעבור לחלקה גדולה, בת דונמים אחדים, ואדמה טובה.
— ואז תצטרכו לעזרה? הרי לא תספיקו בעצמכם.
— נראה. אולי תאבי לאכול תפוח-זהב? תפוח מצויין. תני, אני אקלוף לך. חבל שאין לנו פה צלחת.

היא ישבה והוא הושיט לה את פלחי התפוח ערוכים יפה על הקליפה, והיא לקחה פלחים מספר, נתנה אותם בכף אחת ובשנית לקחה ושמה בפיה.
והנה בא מנשה רוכב על האופניים יושב בתוך פחי שתילים מגודלים מימנו ומשמאלו ולפניו. ירד ופרק את השתילים והעמידם בזריזות ליד השער.
אפרים הביט שמה בפנים שמחות, גחן ולחש למירה:

— נשחוק עד שיבוא. תהא לו הפתעה!

מנשה, כובעו שמוט לו על מצחו המזיע מן הרכיבה, עלה בשביל. כשראה את

העלמה טמקיס, נעצר ונתרגש רגע, אך מיד שלט בעצמו, מחה ידיו במכנסי־העבודה והעלה על פניו חיוך של הנאה.

— הכירך. — לחש אפרים.

אותו רגע הסיר מנשה כובעו מעל שערו הפרוע והמיוזע והלך ישר אל היושבת על הכסא.

— שלום, מרת טמקיס. סוף־סוף באת אלינו. מה שלומך? אחי בודאי כבר סיפר לך איך נעשינו גננים בישראל. זאת „אחוזתנו“, אמנם רק חכורה, ובכל זמן יכול בעל המגרש לבוא ולסלקנו כדי להקים בית. — אפרים, השקו את הפלוכס? אולי תלך ותכניס את השתילים? אתה כבר דיברת עם מרת טמקיס. נתחלף מעט.

— ברצון. — אמר אפרים והלך להכניס את הפחים הכבדים. גם את האופניים הכניס מבית לשער והלך לסייר ערוגות אחדות. ניכר היה שהוא אחוז שמחה גם על שיחתה של מירה עם מנשה. העלמה מצאה חן בעיניו עד מאד ואינו בוש להודות לעצמו, שהיה נכסף כל הזמן לראותה וגם הצטער שלא נזדמנה לו אף פעם אחת. אבל לא פחות מזה ידע, שגם אחיו הגדול הגה לה חיבה והיה משתוקק להיפגש עמה. הם ידעו איש את רגשות אחיו בלא רוב דברים. ועתה שמח על מבוקשו של אחיו שנתמלא כמו על שלו. הוא גחן על ערוגה אחת ונגע באצבעות זהירות בשתילי הפרחים הרכים, יישר אחדים מהם ותחח באצבעו מסביב לשרשיהם את האדמה כשהוא מפזם לנפשו. „היא טובה בעיני מנשה...“ הרהר לעצמו כמעט בקול, „ואין פלא: בחורת חמד. כנראה, בת טובים. אם תתרצה והוא יסכים להתחתן — תהא זו בת־זוג נאה לו“. למחשבה זו עלה כאב קל. קל מאד, בלבו של אפרים, והרהור אנכי עברו רגע, אבל הוא מיהר לטרדו כהרהור של עבירה. „הרי הוא הבכור ולו מגיע תחילה...“ הוכיח את עצמו, ולהגיון זה נרגע לגמרי ושוב קרנו פניו מהנאה. נשא את עיניו וראה שניהם תפוסים בשיחה והם צוחקים מרוצים — ובירכם בלבו.

— אפרים! — נשמע קול אחיו — בוא הנה. תשמע. כדאי שתשמע!

אפרים הלך שמה בצעד קל ופניו מוכנים מראש לשמוע את הדבר המהנה. עמד בראש מוטה מעט הצידה כמטה אוזן.

מירה סירבה לספר שנית מה שסיפרה לו, למנשה, ומנשה אנוס היה לספר בעצמו בשם מירה, כי שם, בקיבוץ, קורא כל אחד לילדים „הילד שלנו“. חה־חה, אתה מבין? אפרים חייך, אבל ניכר היה שהסיפור לא עשה עליו רושם.

אמרה מירה:

— באמת איני רואה בזה שום צד של גיחוך.

— חלילה, — תיקן מנשה — אין אנו מבקרים כלל את הקיבוצים. אבל זה בכל־זאת

מגוחך. מה דעתך, אפרים?

— לקיבוץ מנהגי הקיבוץ. ומה שבדור הקודם היה מגוחך, אצלם פשוט בתכלית.

אין לקטרג!

— וכי קטרגתי? רק צחקתי מעט. אסור לצחוק? — הערב אנו הולכים שלשתנו

ל„אופיר“. איזה סרט השבוע?

— „הקונגרס רוקד“. אומרים, כדאי לראותו. — ענה אפרים — רצונכם, יכול אני לקנות לפנות ערב כרטיסים. לא נצטרך לעמוד אחר־כך בתור.
— באמת תלך ותקנה, — אמר מנשה — ואני אלך לקחת את מרת טמקיס מבית הדוד.

הדבר הוסכם. אחר הוליכו את האורחת בין הערוגות (את הצריף והסככה מסרו בידי הנער התימני. השעה היתה לפני הצהריים ואין לקוחות) והראו לה כל מיני צמחים. אחדים הכירה וידעה שמותיהם שלמדה בקיבוץ ואחרים כינו הם בשמותם והראו לה את מצבות־העץ הקטנות עם השמות המדעיים, שהעמידו לפי דוגמת חקל־תפוחים. קטפו מן היפים שבפרחים ועשו לה צרור קטן, מנשה קטף ואפרים הוסיף, מנשה צירף ואפרים קשר. היא הודתה על הצרור הנאה ופרפה אותו בסיכה אל חולצתה.
הם נהנו שהפרחים הולמים אותה. הרזון והחנרן, שאפרים גילה בה קודם, כמו נעלמו ופניה נראו רעננים ובעיניה ברק טוב ונעים.

כשהגיעה שעת הצהריים הזמינוה לאכול עמהם במסעדה (בזו שהם אוכלים שם בשבתות ובמועדים), אבל היא דחתה ליום אחר, שהיום הבטיחה לאכול אצל הדודה, וזו מקפידה ועלולה להעלב.

— טוב, יהא ביום אחר, — אמר מנשה — ואיפה תבלי עד הערב?
— יש לי פה חברה מן הקיבוץ, שוכבת בבית־החולים. רצוני לבקרה.
היא נפרדה מהם ברוב לבביות.

האחים היו נרגשים מן הביקור. כמעט הסיחו דעתם מן המשתלה ושאר עסקיהם. הביטו זה אל זה מתוך חיבה ורוך, משל לשני ידידי־נפש, שנודע להם סוד מרנין שאינו גלוי לשום אדם אחר.

— יודע אתה מה, מנשה? נאכל היום ב„ברכת המזון“. הרי בעצם מעין חג לנו היום.
— לא, לא, לא! — ענה מנשה בחיפזו הדיבור — מה, ילדים אנו? נלך שמה עם מירה. אתה מתפעל יותר מדי. יש לשמור על שיווי־המשקל. לך אתה לאכול אצל התימני, ואני אעביר את הגרוויליות מן העציצים הקטנים. הקדרות כבר מתבקעות. אם אין בקופה שלושה גרושים, תאמר לו, שאני אשלם בעד שנינו יחד. אתה, סעדיה, תשאר פה ותשגיח יפה. אם יבוא מישהו — תקרא לי.

אפרים הלך לאכול ארוחת הצהריים, ומנשה ירד לירכתי המגרש להעביר את הגרוויליות.

סעדיה נשאר תחת הסככה. הוא הרגיש שאיזה דבר נפל בחיי האחים אדוניו. ישב בין שני שיחי דפנים, קלט את פניו הזעירים בכפיו השחומות והביט אל השער ואל העוברים והשבים ברחוב.

1

לאחר „הצגה“, שהיתה בעיני כולם „יוצאת מן הכלל“, ליוו את מירה לבית הדוד ונפרדו ממנה ברגש רב. וכשהלכו בשנים בדרך אל חדרם, אמר מנשה כמדבר לנפשו:
— מי יודע מה עבר עליה שם בקיבוצים?

— מה שעבר עבר — אבל היא בחורה נחמדה. — ענה אפרים — חכמה ויפה, ויש לשער שגם למדה את העבודה. ראיתי יבלות בידיה.

— כלומר, עבודת חקלאות, אתה סבור? לא ניכר בה.

בו היה ניכר, שהוא שקוע בהרהורים. השעה היתה אחרי חצי הלילה והסימטא שנכנסו בה היתה אפלה ללא פנס. מתוך גדרות הבתים היו נוטות אל הרחוב קאזורינות עבותות מאושות על ראשיהם, בתי תימנים דלים עם צריפיפחים רבצו במורד כעדר בעלי-חיים נרדמים, משברי הים רעמו כבדות, כאילו הם הורסים שם לעלות על החוף. הם עברו על חורבה של בית-חרושת ל"בלוקים", ובין ערימות ה"בלוקים" הנפוצות התרוצצו חתולים ויללו כמטורפים.

אפרים לחץ בכפו את המפתח שבכיס מכנסיו וחשב: אילו רצתה הנערה להינשא לו, למנשה, היה בזה משום השלמה נאה לחיי שניהם. מנשה יהיה בעל אידיאלי, וגם היא, שראתה עמל בקיבוצים, ולבה אינה הולך, כנראה, אחרי החיים ההם, תדע להסתגל אליהם, ואולי גם תעבוד עמיהם במשתלה ונוסף להם כוח, שיקל עליהם להגשים את תכניהם הגדולה.

לבו לא גילה לראשו, שגם הוא חמד לחזות בנועם פניה של מירה, שתהיה עמהם בביתם, כי לא יכול לתאר לעצמו אחרת, אלא ששלשתם ידורו יחד, ואפילו אם ינלדו להם ילדים, הוא, אפרים, יהיה עמהם. אם מנשה יהיה לבעל משפחה, ומירה תהיה אשתו, הרי לו, לאפרים, כמעט די בזה. לפחות, למשך שנים אחדות די לו. לגביו אין הדבר דוחק כלל, הוא יוכל להמתין. אפשר, ברוב הימים, כשיתבססו יפה, ויהא בידם רכוש הגון שכדאי יהא לחלקו — אפשר שאז יחשוב גם על עצמו, או כמו שאומרים, יעשה לביתו. לפי שעה די לו, שיראה באשרו של אחיו, וגם יוכל לשרת את גיסתו, את מירה... פתאום השמיע אפרים קול צחוק חרישי.

— מה אתה צוחק? — שאלו מנשה ותפס בזרועו.

— חשבת מחשבה של שטות.

— אמור, מה חשבת?

— שטות ותו לא.

— אמור, אמור. רוצה אני לשמוע לאיזו מחשבות של שטות אתה מסוגל.

— חשבת, ש... מירה נישאה לך ויש לכם ילדים, ואני גר עמכם — וטוב לכולנו.

— וזוהי שטות בעיניך? אני חושב על כך בכובד-ראש.

— היא מוצאת חן בעיניך?

— מדוע לא? אילו התרצתה — הייתי נושאה.

— אפשר לשאול את פיה. עם נערות של זמננו אפשר לדבר גלויות. ובפרט

עם בחורה שהיתה בקיבוץ.

— נחכה עוד. נראה אם היא נשארת כאן. אולי יש לה איזה בחור. בכלל אין

אנו יודעים מה מחשבותיה. נראה לי רק זאת: שהיא מאסה בחיים ההם ורוצה לחיות

כשאר בני-אדם.

— לי ברור הדבר. יש לי טביעת־עין.
 אחרי שהלכו רגעים אחדים מתוך שתיקה, אמר מנשה:
 — ואולי היא טובה בעיניך ואתה רוצה בה?
 — לך, אל תדבר הבלים. מה פתאום אני? כלום עלה על דעתך שאני אשא אשה
 לפניך? לך, לא יעלה ולא יבוא.
 — ואם הנערה, בכל־זאת, מוצאת חן בעיניך?
 — כן, היא מוצאת חן בעיני — בשבילך.
 — כלומר, אתה לא היית רוצה בה?
 — למה לך לשאול שאלות? אם מירה תיאות להינשא לך — אהיה מרוצה מאד.
 — ואם תבחר בך? אתה צעיר ומשכיל ממני, וגם יפה ממני — אפשר שהיא תהא
 נוטה אליך יותר... כבר קרו מקרים כאלה.
 — גם אז נסדר את הדבר. נמצא דרך. עלי אל תחשוב כלל. אתה ה"מועמד"
 הראשון — וחסל. אם יהא צורך בעזרתי — אעזור בכל.
 מנשה לא אמר עוד כלום. מעתה נוח היה לו לשתוק.
 הם הגיעו עד בית דירתם. הבית היה קטן ועזוב, טיחו מקולף ואין גדר לפניו,
 והיה שרוי כולו באפלולית דוממת. תריסו היו תלויים עקומים ולא סגורים היטב. שיח
 הקיקיון שעלה מאליו בחול עמד במעבר אל החצר ושלה ענפיו אל פני העוברים. הם
 עברו תחתיו מתוך כפיפת הקומה. גם בחצר התהוללו חתולים. מנשה הרים חלוק אבן וקלע
 באחד החתולים וגם השמיע קול תסיסה מבהיל. האבן לא פגעה בחתול, אך הוא זינק
 על ערמת התיבות הריקות והפילן ברעש גדול ובעצמו עלה בחיבוט על גג הפחים
 של צריף סמוך.
 נכנסו החדרה ולא העלו אור. התפשטו בחשכה ושכבו במטותיהם.
 אף כי רבות היו המחשבות בלב שניהם, לא שכבו שעה ארוכה יָרים. גם העייפות
 וגם כנף האושר שריחפה על ראשיהם, כפו עליהם עד מהרה את השינה הטובה.

(המשך יבוא)